

УДК 1:316.3:37.01

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v050.2024.20>

О. І. Якимчук

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9729-8389>

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри психосоматики та психології здоров'я

Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

ТРАНСВЕРСАЛЬНИЙ ПОВОРОТ У ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Постановка проблеми. Трансверсальний поворот в філософії освіти ХХІ століття є значимою зміною в парадигмі освіти. Він передбачає принциповий відхід від дисциплінарно орієнтованих, традиційних підходів та перехід до зміщення акцентів на більш цілісному, міждисциплінарному та контекстуальному аспектах. Даний поворот є характерним для європейської системи освіти, що ж до української, то вона наразі має чимало проблем на шляху до впровадження його принципів. Слід розуміти, що трансверсальний поворот засвідчує не просто відхід від традиційної освітніх складових, а насамперед орієнтацію на співпрацю закладів освіти та діючого ринку праці з його потребами та вимогами до фахових навичок потенційного фахівця. Так, головні принципи, які пропонує нова парадигма освіти полягають у наступному: поєднанні знання та навичок з різних областей науки для комплексного вирішення реальних проблем та задач; взаємозв'язку навчання та вимог реального часу, акцентуючи увагу на практичних навичках та вмінні застосовувати знання в різних ситуаціях; врахуванні унікальних потреб, інтересів та здібностей кожного здобувача освіти, а поряд з цим зважає і його прояви як фахівця; розвитку здібності до аналізу інформації, оцінки та обґрунтуванні рішень, а ще креативність та інші принципи.

Оскільки сучасний світ є досить складним конгломератом, який дуже швидко змінюється, то й ринок праці потребує фахівців з гнучкими навичками, які відкриті до змін, вміють використовувати технології, орієнтовані на інноваційність тощо. І тут ми маємо свідомо розуміти, що цей парадигмальний злам є не забаганкою чи зайвим експериментом в системі освіти – це реальна вимога глобального, цифрового, технологічного та інших світових мегатрендів. В цій ситуації людина більше не може залишатися в межах традиційної форми набуття певного фаху, освоєння спеціальності. Світ вимагає від людини бути динамічною, відкритою та такою, що усвідомлює необхідність постійного / безперервного навчання. Адже, до прикладу, ті ж таки технології, які постійно вдосконалюються, змінюються в своїх пропозиційних складових, та потребують освоєння. Або ж інтерактивні платформи, вірту-

альна реальність, що дають чимало можливостей, теж не можливі без освоєння, критичного підходу до їх використання та вміння генерування нових знань. Не останню роль в цій парадигмі займає розвиток кожної окремої особистості. Так, в межах трансверсального повороту формується всебічно обізнана та розвинена особистість, здатна до самовираження та пошуків реалізації себе.

Метою дослідження є філософське з'ясування сутності трансверсального повороту у сучасній філософській освіті, соціокультурних умов його виникнення, та модернізаційного потенціалу для сучасних освітніх систем.

Стан дослідження проблеми. Для того аби концептуалізувати конотативні смисли, які закладено в основу «трансверсального повороту», «трансверсальних компетенцій» та ін., необхідно звернутися до самого поняття «трансверсальність», а точніше його витлумачення. Насамперед знаходимо відповідники ще в латині, де фігурують такі поняття як *transvertere*, *vertere* з яких надалі ми отримуємо різномірні його варіації. Так, *trans* (через) та *vertere* (перевертати) утворюють смислове ядро будь-чого, що не є опорою, а навпаки знаходиться на ній та схильне до динаміки, до прикладу, того ж таки перевертання. Деякі словники відсилають нас до версії слова у вигляді *transverse* під яким вбачають те «що покладено на якусь основу». В цьому контексті знаходимо чимало відсилок до «ліній», «поперечних балок» тощо. Це пов'язано з тим, що тривалий час терміни «трансверсальність» та «трансверсальний» належали континууму функціональних контекстів точних наук (математика, механіка та ін.). Так, в алгебрі дане поняття (в загальних рисах) тлумачиться як «пряма лінія, що перетинає криву». Тобто, сенсово ми можемо підвести до певного взаємоперетину. В логіці розмірковувань маємо підкреслити на тому, що вже в засновках цього поняття знаходиться «гнучкість», «верткість» та «перетин» з іншими лініями, об'єктами тощо.

Сьогодні дещо переглянуло дане поняття, а відтак воно набуло іншого звучання в філософії освіти та освітніх практиках, і тут переважно йдеться про європейські освітні програми, де концепт трансверсальності був актуалізованим останні роки. Адже саме там почали формуватися так звані

«освітні компетенції», які мають свою характеристику та розподіл: «На сьогодні загальноприйнятим є поділ компетентностей на дві групи: предметно-спеціальні (фахові) (subject specific competences) компетентності, що визначають профіль освітньої програми та кваліфікацію випускника та загальні (ключові) компетентності (generic competences, transferable skills, soft competences, transversal competencies), що мають універсальний, не прив'язаний до предметної області характер, проте мають бути збалансованими із спеціальними компетентностями при розробленні освітніх програм формування обов'язково має бути заплановано» [1, с. 166]. Дане визначення є досить умовним і радше свідчить про загальне розуміння значення «трансверсальних компетенцій» в системі освіти. Адже попри зведення їх до «наскрізності» в вимозі до розробки освітніх програм, воно ще й постійно прив'язується до формальної вимоги навчання, яка лише зафіксована на папері. При цьому, не зважаючи та не цілком усвідомлюючи всього того значення, яке стоїть за трансверсальністю навичок/компетенцій, які набуваються не лише протягом часу вивчення якоїсь конкретної освітньої програми. Тут же ми бачимо дещо не коректне застосування поняття компетентності, про що будемо говорити нижче.

Перш ніж перейти до окреслення системи координат на якій буде визначено місце трансверсальності, слід відмітити, що в окремих дослідників знаходимо аналітику, яка підводить до того, що трансверсальність в освітньому просторі має чимало спільних характеристик з японською концепцією кайдзен. Підтримка та вдосконалення, які визначаються головними функціями даної управлінської концепції, націлені на сприяння розвитку фахівців нової формації. Оскільки сучасний світ вимагає свого роду універсального фахівця, який сам по собі є окремою системою, що здатна швидко перелаштовуватися та бути адаптивною будь-яких змін, то й в концепції кайдзен ми знаходимо відображення цих вимог. А постійна підтримка на різних рівнях, будь-то технологічна чи організаційна, в сукупності з безперервним вдосконаленням методів роботи, власної ефективності тощо становить певну філософію ведення бізнесу. Беззаперечно, що специфічні функції кайдзен проявляються й у трансверсальному підході, але цілковито не охоплюють його. Адже тут йдеться не лише про управлінську сферу.

Трансверсальні навички наразі важливі для будь-якого фахівця, будь-якої сфери діяльності, який може відповідати стандартам європейського рівня, і не лише. Насамперед, людина, яка йде шляхом набуття трансверсальних навичок, відповідає запиту сьогодення. Їржі Балкар, дослідник з Технічного університету Острави (Чехія), разом зі своїми колегами завважає на навичках актуальних в будь-якій «професійній ситуації» та належ-

них до всіх сфер діяльності: «трансверсальні компетентності можна розглядати як групу компетентностей, які застосовуються в будь-якій професійній ситуації для кожного завдання, незалежно від того, як їх набули, уможливаючи цим свою необхідність для всіх професій» [4, с. 38]. Власне тому, у цьому дослідженні ми можемо знайти групування як спеціальностей, де стають в нагоді ці навички, так і кваліфікатор компетентційних характеристик. До прикладу, група соціальних, міжкультурних навичок, що регулює встановлення зв'язків та роботи в команді, а також сприяє розвитку підприємливості та інноваційності; група технічних, електронних навичок, що націлена на роботу з новими матеріалами та процесами з урахуванням екологічного підходу застосування технологій в будь-якій сфері діяльності тощо [4, с. 50].

Виклад основного матеріалу. Отже, звернемося до головних постулатів «трансверсального повороту» в системі європейської освіти. Працевлаштування є однією з важливих складових, не лише політик сьогодення будь-якої держави, а й важливим показником діяльності закладів вищої освіти та буття кожної окремої людини. Сучасний світ, як ми вже попередньо говорили, вимагає неабиякої гнучкості в підході до побудови кар'єри. Відтак, коли йдеться про першість компетенцій, які вимагає сучасний ринок праці, чи не на перше місце виходить вміння адаптуватися. Адаптивність до обставин, колективу, змінних набору технічного забезпечення, вміння оперувати даними та інше включено в цю категорію. Ця трансверсальна компетенція дозволяє людині управляти власною кар'єрою, сприяє інтеграції можливостей подальшого навчання та циркуляції на ринку праці.

На певному етапі розвитку світової економіки, ринок праці поступово трансформувалася: «Вид зайнятості поступово перейшов з визначених і відносно постійних – відповідно до логіки роботи на все життя – до більш тимчасових і нестійких її видів – логіка тимчасової роботи» [7, с. 408]. Даний перехід фахівці пов'язують з економічними кризами, які переживали ті чи інші країни на певному історичному етапі. Дійсно, ті, хто закінчили навчання в складні економічні часи, мають більшу ймовірність знайти відповідну роботу порівняно з випускниками, які виходять на ринок праці в економічні часи зростання або процвітання. А ті, хто вчилися жити в умовах економічних криз, вчилися адаптуватися, і в меншій мірі в подальшому піддавалися турбулентності, ніж випускники закладів освіти. Ця група відчувала невідповідність роботи та невдоволеність від часткової зайнятості, тому у таких професіоналів, що сформувалися під час економічних криз, перспективи з часом ставали все вищими: переходи

між місцем праці, як правило, більш часті та складні формують в людині розуміння факторів, які сприяють людині справлятися з новою реальністю [7, с. 409-410].

Звісно, ми не говоримо, що кожній людині потрібно потрапити в ситуацію переживання економічної кризи країною, аби вона збагнула сенс роботи сучасного типу. З подібних ситуацій можна лише зробити висновки та взяти новий вектор у формуванні кар'єри, який буде полягати у прикладанні максимуму зусиль до самопізнання, постійних пошуків, розвитку тощо, але без прив'язки до одного робочого місця на все життя. Адже звільнення, скорочення чи будь-яка інша вимушена необхідність зміни роботи за умов нерозуміння кар'єрної гнучкості та адаптивності може виявитися для людини суцільною катастрофою. Ця навичка є базовою і напевне має прививатися ще з раннього етапу розвитку дитини, для того аби вона була відкрита до навчання, отримання знання та розуміла, який результат в подальшому отримає.

Щодо класифікацій системи трансверсальних навичок, то вони можуть дещо варіювати, однак спільний каркас все ж вони мають. Так, слідуючи логіці класифікаційної групи трансверсальних компетенцій Гарсія-Арасіла та ван Вельдена, виокремлюють наступні: «Комунікативні компетенції (розумне мовлення та ефективне письмо); методологічні компетенції (здатність використовувати інструменти та ресурси, такі як проблемний аналіз, використання інформаційних технологій, володіння іноземною мовою тощо); міжособистісні компетенції (здатність працювати та взаємодіяти з іншими, а також керувати конфліктами, працювати в команді, мотивувати інших тощо); компетенції участі (ініціатива, автономія, самомотивація, формування рішень, визначення можливостей, інновації, навчання впродовж життя тощо); організаційні компетенції (здатність організовувати завдання, планувати, збирати та обробляти інформацію, бути уважним до деталей тощо); соціально-емоційні компетенції (здатність керувати емоціями і переносити стреси, впевненість у собі, самоконтроль тощо); і загальні компетенції (загальні знання, почуття громадянства, етична свідомість тощо)» [7, с. 413]. Щодо загальних компетенцій, то дослідники їх додають задля врахування свідомісної компоненти на глобальному рівні.

В контексті українських фахових кіл дотепер точаться палкі дискусії, щодо питання визначення «компетентності» та «компетенції» та їх застосування в нормативному забезпеченні освітнього процесу. В одній з україномовних статей знаходимо виважену та обґрунтовано-аргументовану аналітику з посиланнями на сучасні європейські дослідження, яка доречно розкриває зміст

цих двох понять. Відтак нижченаведене розмежування засвідчує насамперед, відмінність даних понять, і відповідно взаємозв'язок, який між ними беззаперечно існує: «Компетентність як категорія відображає суттєві характеристики здатності особи визначати засоби та прийоми дій, які доцільні для вирішення завдання або досягнення цілі у конкретному виді діяльності» [2, с. 119]. В той час, коли «компетентність як категорія відображає суттєві характеристики здатності особи ефективно вирішувати завдання певної сфери діяльності або завдання, що виникають у нестандартних ситуаціях, з урахуванням особистого досвіду» [2, с. 119]. За такого формулювання можна судити, що компетентність є безпосередньою навичкою, яка отримується в результаті освоєння освітнього компоненту / компонентів за певного підходу та методології. Щодо компетентності, то вона набувається в процесі застосування компетенцій в діяльності. Як зазначають автори розвідки з посиланнями на відповідні дослідження: «відмінність між компетенцією та компетентністю полягає у тому, що сформувати компетенцію в процесі навчання можна, а компетентність – ні, оскільки для цього необхідний досвід у певній сфері діяльності» [2, с. 119].

Відтак дійсно можемо побачити очевидну відмінність між цими поняттями. Але існує ще й взаємозв'язок. І тут ми будемо наголошувати на необхідності розуміння деяких смислових змістів, які будуть значимими для увиразнення трансверсального підходу. В процесі навчання дійсно можна набути спеціальних навичок та вмінь, які знадобляться в подальшій діяльності. Щодо компетентності, то вона може посили компетенції, але ще й взагалі набуватися попри наявність конкретних компетенцій: «...в окремих випадках деякі компетентні фахівці набувають досвід і професіоналізм, не маючи повної та закінченої фахової вищої освіти. Такий феномен стосується, насамперед, бізнес середовища, творчих спеціальностей» [2, с. 119], що власне й є вкрай виразним моментом. Саме він свідчить про те, що в таких випадках буде відігравати роль, той запас особистих здібностей, особистісних якостей, здатності до саморозвитку та самоосвіти тощо. Адже геть без освіти, наявних здібностей жоден бізнес побудувати неможливо. Відповідно, людина навіть без набутої спеціальної освіти має інші навички набуті з інших джерел. Тому вже тут ми можемо побачити, що є навички, які набуваються «периферично» незалежно від того, який фах чи спеціальність набувала людина, і вони будуть саме тим, що передбачає трансверсальність. Відповідно до європейських тенденцій, саме на цьому потрібно зробити акцент і в контекст здобування освіти, адже ці навички знадобляться на сьогодні, і не лише в освоєнні бізнес-середовища.

Ілюстративним в даному сенсі є наступний підхід: «Для проєктних менеджерів отримана фахова вища освіта з управління проєктами є характеристикою наявності фахових компетенцій, стаж роботи за фахом та реалізовані проєкти – фахової компетентності, а кількість, якість і складність реалізованих проєктів та програм – фахової досконалості, професіоналізму. А для військових льотчиків кількість годин теоретичного навчання і тренувань на тренажерах є характеристикою наявності фахових компетенцій, кількість годин пілотування, виконання завдань пілотажу та участь у навчаннях – фахової компетентності, а кількість і результативність бойових вильотів – фахової досконалості, професіоналізму» [2, с. 120]. Розмежування того, що є компетенцією, а що компетентністю є зрозумілим. Щодо розуміння ж того, де тут з'являються трансверсальні компетенції, а відтак і подальша компетентність, то вони «посилують» цей каркас додатковим «шаром» вмінь.

Як у випадку управління проєктами, так і з прикладом щодо військових льотчиків, будь-яка з цих сфер постійно удосконалюється та видозмінюється. Зміна управлінських стратегій щодо потреб ринку, зміна технічних засобів (удосконалення літаків тощо) вимагає того, щоб фахівець був відкритий до нових змін та усвідомлював необхідність їх освоєння. Існує потреба в тому, аби фахівець вмів налагоджувати комунікаційні зв'язки та в команді вирішував складні практичні задачі. Але для того аби ці компетенції набувалися необхідно аби їх методично впроваджували в структуру освітніх програм. І відтак, це має бути не просто вимога про потребу вводити додаткові опції в програму до дисциплін, а свідомо та цілеспрямовано розробка програм до курсів, які б забезпечували, як і набуття фахових компетенцій, так і трансверсальних.

У дослідженні Кетрін Андерсон-Левітт знаходимо дещо інший підхід [3]. Авторка зауважує, що досить часто можна спостерігати підміну понять, а що стосується самого терміну «компетенція», то в деяких англомовних текстах для його позначення використовується слово «competence», в деяких – «competency», а в деяких – обидва: «Для деяких компетентність відноситься до широкого поняття, тоді як компетенція стосується конкретних здібностей; для інших компетентність є більш конкретним словом, тоді як компетенція є більш широким поняттям. Крім того, і «компетентність», і «компетенція» згортаються в одне слово в романських мовах (наприклад, *compétence* у французькій мові, *competencia* в іспанській)» [3, с.6]. Зважаючи на відсутність узгодженості щодо термінології, у своєму дослідженні авторка статті схиляється до того аби вбачати, що «компетентність» є еквівалентом «компетенції», і навпаки,

стверджуючи наступне: «Термін «компетенція» використовується для позначення навичок (знати, як) і схильностей (бути готовим до), зазначаючи, що це значення охоплює будь-які знання (знаючи це), необхідні для застосування своїх навичок у конкретній ситуації чи контексті» [3, с.7].

Таким чином, трансверсальні «навички XXI століття» / «twenty-first century skills» є комбінацією компетенцій та знання, які необхідні випускнику закладу освіти для того, аби бути продуктивним та ефективним працівником та добропорядним громадянином. На сьогоднішній день, різні європейські учасники ринку праці мають перелік компетенцій, які вони висувають в якості вимог до своїх потенційних співробітників. Ключовими з-поміж цих компетенцій є цифрова компетенція, критичне мислення та вміння стратегічно вирішувати проблеми, підприємливість та ініціативність, креативність та інноваційність.

Протягом останніх десятиліть політики, освіти та експерти різних європейських країн впроваджують компетенції та компетентнісний підхід в освітні компоненти, освітні реформи та програмне забезпечення. Запровадження компетенцій як навчальних цілей навчальної програми відбулося в кількох десятках держав. Прихильники даного підходу в освіті часто пропонують їх як частину стандартів навчальних планів, а деякі аналітики вважають стандарти як частину «Глобального руху за реформу освіти», що полегшує оцінювання, а отже, робить можливим підзвітність у децентралізованих системах. Великі міжнародні організації активно сприяють розвитку «компетенційних реформ» (до прикладу ОЕСР), а відтак шукають нові шляхи для встановлення співпраці між всіма учасниками процесу в системі «заклади освіти ринок праці державні установи».

Висновки. Узагальнення, до якого приходимо ми у статті, полягає в тому, що трансверсальний поворот є важливим та незмінним процесом, як глобалізація та інше. У ситуації, коли ми не можемо відмінити ті світові зміни та тенденції, які лише набирають обертів, ми також не можемо не бути свідомими того, що здобувачі освіти мають отримувати ті навички, які сприятимуть їх подальшому розвитку та успішному кар'єрному зростанню. Саме тому, є сенс аби в подальшому налагодити таку систему співпраці між різними агентами цієї нової парадигми освіти, яка б функціонувала та приносила результат, а не була черговим відбитком на папері, який має функціональність лише в теоретичному плані та є важко застосованим на освітній практиці. Власне, для цього й є необхідним вивчення європейського досвіду реалізації принципів трансверсальності, який продемонструє на початкових стадіях поширення цих ідей у вітчизняному дослідницькому дискурсі як вивірені стратегії впровадження цієї моделі

в життя, так і недоліки та помилки, які спіткали ту чи іншу країну на шляху до її реалізації.

Література

1. Попова Л. М. Екземпліфікація терміну «трансверсальність» у сучасному науковому просторі через призму підготовки майбутніх фахівців. *Теорія і методика професійної освіти*. Вип. 48. Т. 2. 2022, С. 165–169.
2. Поскрипко Ю. А., Данченко О. Б. Компетенція, компетентність: консенсус. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 3 (55). 2019. С. 117–127.
3. Anderson-Levitt K., Gardinier M. P. Introduction contextualising global flows of competency-based education: polysemy, hybridity and silences. *Comparative Education*. 57(1). 2021. P. 1–18.
4. Balcar J., et al. *Transferable Competences across Economic Sectors: Role and Importance for Employment at European Level*. Luxembourg: Publications Office of the European Union (version without appendices), 2011. 84 p.
5. Johnson D. N. Now that's Controversial! Tracing the Influence of Policy Discourses on History Education Reform in the Balkans. *History and Anthropology*, 26(2). P. 2015. 165–186. doi:10.1080/02757206.2014.977275
6. Martínez-Clares P., González-Morga N. Teaching methodologies at university and their relationship with the development of transversal competences / Metodologías de enseñanza en la universidad y su relación con el desarrollo de competencias transversales. *Cultura y Educación*, 30(2), 2018. P. 233–275. doi:10.1080/11356405.2018.1457610
7. Monteiro S., Ferreira J. A., Almeida L. S. Self-perceived competency and self-perceived employability in higher education: the mediating role of career adaptability. *Journal of Further and Higher Education*, 44(3), 2018. P. 408–422.

Анотація

Якимчук О. І. Трансверсальний поворот у філософії освіти XXI століття. – Стаття.

У статті йдеться про зміну парадигм в освіті, яка сталася в XXI столітті. Трансверсальний поворот, який відбувся в європейській системі освіти засвідчив необхідність тісної співпраці закладів освіти та ринку праці. Ця складова довго була відсутньою, адже традиційна модель освіти більше була орієнтована на надання фаху, спеціальності здобувачам освіти без зайвого втручання в те, що потрібне потенційному роботодавцю. Надшвидкі та динамічні зміни, які відбуваються в суспільному бутті, що спровоковані глобалізацією, інформатизацією чи технологізацією не залишили освітньому середовищу нічого окрім необхідності перегляду власних підходів.

Оскільки впровадження трансверсального підходу в освітній процес більш характерне для європейської системи освіти, то існує потреба в тому аби детально вивчити всі переваги та недоліки і в подальшому свідомо впроваджувати це в українську систему освіти, а не перетворити процес на черговий експериментаріум. Раціональність підказує, що на сьогодні дійсно є необхідність в тому, аби здобувачі освіти вчилися працю-

вати над реальними проектами, інтегруючи знання з різних областей науки, аби вони вміли обмінюватися знаннями та ідеями задля вирішення конкретних проблем, а також глибоко розуміли специфіку сучасного ринку праці. Тому, на фахівців з області філософії освіти, експертів із забезпечення якості освітньої політики покладається неабияке завдання, що полягає в тому, аби вивчити та розробити чітку систему впровадження даного підходу.

Трансверсальний поворот – це не черговий модний тренд в освіті, а відповідь на виклики сучасного світу. Він пропонує новий підхід до освіти, який допомагає розвинути конкретні компетенції / навички та набутти компетентність, що важлива саме для побудови кар'єри в цьому нетривкому сьогоденні.

Ключові слова: трансверсальність, трансверсальний поворот, філософія освіти XXI століття, компетентність, компетенція, міждисциплінарність, комплексний підхід, ринок праці.

Summary

Yakymchuk O. I. A transversal turn in the philosophy of education of the 21st century. – Article.

This article investigates the paradigmatic shift in education that took place in the 21st century. The transversal turn that took place in the European education system proved the need for close cooperation between educational institutions and the labor market. This component was absent for a long time, because the traditional model of the education system was more focused on providing a profession, a specialty to those seeking education without unnecessary interference in what a potential employer need. Too fast and dynamic changes taking place in social life, provoked by globalization, informatization, or technology, have left the educational environment with nothing but the need to revise its own approaches.

Since the introduction of a transversal approach to the educational process is more characteristic of the European education system, there is a need to study in detail all the advantages and disadvantages and in the future consciously introduce it into the Ukrainian education system, and not turn the process into another experiment. Common sense suggests that today there is a real need for education seekers to learn to work on real projects, integrating knowledge from different fields of science, so that they are able to exchange knowledge and ideas to solve specific problems, and also understand rationally the specifics of the modern labor market. Therefore, experts in the field of philosophy of education, ensuring the quality of educational policy are entrusted with a considerable task, which is to study and develop a clear system for the implementation of this approach.

The transversal turn is not another fashionable trend in education, but a response to the challenges of the modern world. It offers a new approach to education that helps develop specific competencies/skills and acquire competence that is important precisely for building a career in this volatile present.

Key words: transversality, transversal turn, philosophy of education of the 21st century, competence, competency, interdisciplinary, comprehensive approach, labor market.